



ಹಿಂದೂ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರಿವು

ಕನ್ನಡ ನುಡಿಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಅನುಭಾವದ ಮುಖೇನ ಬೆಳಗಿದ ದಾರ್ಶನಿಕರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಮ ಇತ್ತ ಅರಿವು ಮಹತ್ತರವಾದುದು. 'ಹಿಂದೂ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಕಂಡಲ್ಲದೆ ನಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯನರಿಯಬಾರದು...' ಎಂಬ ಅಲ್ಲಮನುಡಿಯು ಇಂದಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಇಡಬೇಕಾದರೆ ಹಿಂದೂ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅರಿಯುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮಲೋಕದ ಅನುಭಾವಿಕ ಜಾನಪದರು 'ಹಿಂದ್ಯ ಮುಂದ್ಯ ನೋಡ್ಯಂಡು ಸರೀಗ ನಡಿ' ಎಂದಿರುವ ನುಡಿಯೂ ಇವತ್ತಿನವರಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಬೇಕಾದ ಅವತ್ತಿನವರ ತಿಳಿವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ನುಡಿಬೆಳಗು ನಮ್ಮ ಬದುಕಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ, ಬೌದ್ಧಿಕ ನಡೆಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ವನ್ನಣಿಗಳಾಗಿ ಬೆಳಗಿದ ಹಿಂದೂ ಸಂಶೋಧಕ ಸಾಲುಡೀಪಗಳನ್ನು ಇಂದಿನ-ಹೊಸತಲೆಮಾರಿನ ಸಂಶೋಧಕರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಅಂತ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಗಬೇಕಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಸಂಶೋಧನ ಮಹಾಶಯರು ಸಾಗಿಬಂದಿರುವ ಹಾದಿಯೊಳಗೆ ಕಾಣುವ ನುಡಿಬದ್ಧತೆ, ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ, ಪ್ರಖರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಶೋಧನಶಿಸ್ತು, ಸಂಯಮ, ಬಹುಶಿಸ್ತಿಯ ತಿಳಿವು, ಅವಿರತ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ, ತರ್ಕಬದ್ಧ ನಿರೂಪಣೆ, ಆರೋಗ್ಯಪೂರ್ಣ ಸಂವಾದ, ತಪ್ಪು-ಒಪ್ಪುಗಳ ವಿನಯಪೂರ್ಣ ಸ್ವೀಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ವರ್ತಮಾನದ ಸಂಶೋಧಕರಿಗೆ ಮಾದರಿಯಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಹಿರಿಯರ ಇಂಥ ಮಹಾಮಾರ್ಗವನ್ನು ನಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಂಶೋಧಕರು ಅರಿಯುವ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಸಂಶೋಧನ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೆಳಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತಾಗಲಿ ಎಂಬ ಮಹದಾಶಯದಲ್ಲಿ "ಹಿಂದೂ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರಿವು" ಎಂಬ ಕಾಲಂ ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ, ಹಳಗನ್ನಡ, ನಡುಗನ್ನಡ, ಹೊಸಗನ್ನಡ, ವ್ಯಾಕರಣ, ನಿಘಂಟು, ಛಂದಸ್ಸು, ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ ಸಂಶೋಧಕರು ಮೂಡಿಸಿರುವ ಗುರುತರವಾದ ಹೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀ ತಿಂಗಳು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಸಂಶೋಧನ ಲೇಖನವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗುವುದು. ಕನ್ನಡ ಸಂಶೋಧನಯಾನದ ಹಿಂದೂ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಅರಿವು ಇಂದಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯ ದೀಪ್ತಗೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಆಶಯ ನಮ್ಮದು.

ಸಂಬಳಿಗೋಲು

ಎ. ಆರ್. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ

Article Link: <https://aksharasurya.com/2024/01/a-r-krishnashastry/>

ಆಶಯ:

ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆರಂಭ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಅಸ್ಮಿತೆಯನ್ನೂ ಘನತೆಯನ್ನೂ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾಗಿ ಶ್ರಮವಹಿಸಿದ ವಿದ್ವಾಂಸರಲ್ಲಿ ಎ.ಆರ್.ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರು ಪ್ರಮುಖರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ನವೋದಯದ ಪ್ರವರ್ತಕರೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯರಾಗಿ, ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಕನ್ನಡದ ಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ, ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ, ವಿಮರ್ಶೆ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಚಾರಧಾರೆಯನ್ನೂ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ ಗಾಢವಾದ, ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಬಲದಿಂದ ಸ್ವತಃ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡರು. ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಮಾಡಿದರು. ಅನಂತರದ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸಾಧನೆಗಳಿಂದ ಎತ್ತರದ ಜಲ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕವಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಕುವೆಂಪು ಅವರು, ವಿದ್ವಾಂಸವರಿಷ್ಠರಾದ ತೀ.ನಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರು, ಡಿ.ಎಲ್.ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ಯರು ಮೊದಲಾದವರು ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳನ್ನು ಗೌರವಾದರ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕುವೆಂಪು ಅವರು ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು “ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳ ನೆನಪೇ ಒಂದು ಪೂಜ್ಯವಸ್ತು. ಅವರು ಇಂದು ದೇಹಚಕ್ರವಿಗೇ ಅಗಮ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಹೃದಯಚಕ್ರವಿಗೇ ಧ್ಯಾನಗಮ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ...” ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಮೈಸೂರು ಮಹಾರಾಜ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಭಾಷಾವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ 1913ರಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎ. ಪದವೀಧರರಾದರು. 1914ರಲ್ಲಿ ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳ ಎಂ.ಎ. ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದ ಪಠ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರು. ಅಂದು ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವ್ಯಾಸಂಗಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ತನ್ನ ನಿಯಮವನ್ನು ಭಾಷೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಡಿಲಿಸಿತು; ಖಾಸಗಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಸಂಗ ಮಾಡಿದವರು ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದು ಸೂಚಿಸಿತು. ಆದರೆ ಈ ಸೌಕರ್ಯ ಅದೊಂದು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಅದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಕೂಡಲೇ ಮುಂದಾದರು. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಂ.ಎ. ಪದವೀಧರರಾದರು. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ವಿಧದ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ಮೈಸೂರು ಸಂಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ವಿರಳವಾದ ವಿದ್ಯಮಾನವೇ

ಆಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

ಅಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಪಕರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಮಾರ್ಗದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರ ಬೋಧನೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನಗಳಿಂದ ದೊರೆಯದ ಆಧುನಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯ ದೃಷ್ಟಿ, ತುಲನಾತ್ಮಕ ಸಮಾಲೋಚನೆ ಹಾಗೂ ಒಳನೋಟಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಕ್ರಮ ಇವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಾದ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರಿಂದ ಕಂಡುಕೊಂಡರು. ಅವರ ಬಹುಭಾಷಾಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಯೋಜನ, ಅನನ್ಯ ಕನ್ನಡಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರೇಮ ಹಾಗೂ ಭಾಷೆ ಶೈಲಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸತನವನ್ನು ಹೂಡುವ, ನಡೆಸುವ ಉತ್ಸಾಹ ಇವನ್ನು ತಾವೂ ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವರು ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯ, ವೇದಾಂತ, ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗಾಧವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದ ಎಂ.ಹಿರಿಯಣ್ಣನವರಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದರು. ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ರೀತಿ, ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ, ಸರಳವಾದ ನಿರೂಪಣಾಕ್ರಮ, ವಿದ್ವತ್ ಪತ್ರಿಕೆಗಳ ವ್ಯಾಸಂಗದ ಪ್ರಯೋಜನ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವರಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದರಲ್ಲದೆ, ಅವರ ಸಾತ್ವಿಕವಾದ, ಉದಾರವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತುಂಬ ಗೌರವಿಸಿದರು. ಕನ್ನಡ ಪಂಡಿತರಾದ ಕೆ.ವರದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪಾಠಪ್ರವಚನಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದರು. ಇಂತಹವರ ಸಂಪರ್ಕ ಸಾಹಚರ್ಯಗಳಿಂದ ಜೀವನಪ್ರೀತಿಯೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಜಡವಲ್ಲದ ಸಾಹಿತ್ಯಾಭಿರುಚಿಯೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಮೈಗೂಡಿದುವು.

ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ನಂತರ ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರದ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್ ಆಫೀಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ 35 ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದ ಗುಮಾಸ್ತ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ (1914) ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಅನಂತರ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಯಾವುದಾದರೂ ಶಾಲೆ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಆಗ್ಗೆ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕರ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯರೆನ್ನಿಸಿದ ಎಂ.ಶಾಮರಾಯರ ಬೆಂಬಲದಿಂದ, ಕನ್ನಡ ನವೋದಯದ ಆಚಾರ್ಯ ಪುರುಷರೆನ್ನಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಪದವಿಶಿಕ್ಷಣದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಗುರುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯನವರ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ, ಎಂ.ಎ. ಪದವೀಧರರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಆರಿಸಿ ತಂದು ತಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥರೆನ್ನಿಸಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಆಂಗ್ಲವಿದ್ಯಾಂಸ ಟೆಂಟ್ ಅವರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕನ್ನಡ ಉಪ-ಅಧ್ಯಾಪಕ(ಟ್ಯೂಟರ್)ರೆಂದು ನೇಮಕವಾದರು. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ ಸ್ವತಂತ್ರವಿದ್ಯಾಪೀಠವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಲು ಆರಂಭಿಸುವುದಕ್ಕೆ (1916) ಹಿಂದಿನ ವರ್ಷವಷ್ಟೇ (1915) ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಾಪನಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯುಕ್ತರಾದುದು ಕನ್ನಡ ಪ್ರಜ್ಞಾವಿಕಾಸ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸುವರ್ಣಗಳಿಗೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಯಾಕೆಂದರೆ, ಅಂದು ಕನ್ನಡದ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಏನೂ ಉತ್ತಮವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅಸಡ್ಡೆ. ಅನ್ಯವಿಭಾಗಗಳ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಎಂಬಂತೆ ಇತ್ತು. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುವುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯೇ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಹೋರಾಡಿ ಕನ್ನಡದ ಬಗ್ಗೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನವನ್ನೂ ಗೌರವವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಸಲು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ವಿನಿಯೋಗಿಸಿದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಹಾಗೂ ಸಹೋದ್ಯೋಗಿಗಳ ವಿಶ್ವಾಸ ಗೌರವಗಳನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದರು. ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಹಿರಿಮೆಗರಿಮೆಗಳನ್ನು ಅವರಿಗೆ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟರು. ತಾವು ಗಳಿಸಿದ್ದ ಪ್ರಾಚ್ಯ ಮತ್ತು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಹೊಸಗಾಳಿಯ ಸಂಚಾರವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿದರು. ಮದರಾಸು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಇಂಟರ್-ಮೀಡಿಯೇಟ್ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಪ್ರಬಂಧಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಠ್ಯಗ್ರಂಥದ ಮೇಲೆ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಹೊತ್ತಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಿ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಿಯರಾದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಗೌರವಾದರಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದರು. ಈ ಮೂಲಕ ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಅಧ್ಯಾಪಕರಂತೆಯೇ ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಸಂಭಾವಿತರು ಎಂಬ ಘನತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯ ಮಾದರಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೆನಿಸಿದರು.

ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿಗೆ ಅಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ' ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಈ ಸಂಘವನ್ನನುಸರಿಸಿ ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕನ್ನಡ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ನಿಂತವು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ' ತ್ರೈಮಾಸಿಕ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದರು. ಹದಿಮೂರು ವರ್ಷಕಾಲ ಪತ್ರಿಕೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು 1932ರಲ್ಲಿ ಪತ್ರಿಕೆಯನ್ನು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಕೇವಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಯೋಗಾರ್ಥವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ' ಕ್ರಮಕ್ರಮೇಣ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಲ್ಕಾರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪತ್ರಿಕೆಯಾಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರ ಪೋಷಣೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಹಿರಿಯ ಅೇಖಕರು ತಮ್ಮ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಡಿ.ವಿ.ಜಿ., ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ... ಮಾಸ್ತಿಯವರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದವು. ವಿಧ್ವಾಂಸರು ಗುರ್ತಿಸುವಂತೆ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ 'ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ' ಮತ್ತು 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ' ಎರಡು ಮಹತ್ವ ಘಟ್ಟಗಳು.

ಕನ್ನಡ ನವೋದಯ ಸಂದರ್ಭದ ಮಹತ್ವದ ಪತ್ರಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯವೆನಿಸಿದ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ'ಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳವರು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿ ಪಟವೂ ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಸಾಣೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಯೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರೇ ತಪ್ಪದೇ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ಕಥೆಗಳನ್ನೂ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳನ್ನೂ, ಸಂಪಾದಕೀಯ ಟೀಕೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನೂ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಹೊಸಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯವಸಾಯ ನಡೆದಿದೆ. 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ'ವು ಅದು ನಡೆಯುವಂತೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಸಾಧನವಾಗಿ ಕಾಡು ಕಡಿದು, ಭೂಮಿಯನ್ನು ಉತ್ತು, ನೆಲ ಹದ ಮಾಡಿ, ಬೇಲಿ ಹಾಕಿ ಅಷ್ಟೋ ಇಷ್ಟೋ ನೀರು, ಬೀಜ ಗೊಬ್ಬರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಬರಿಯ ನೆಲ ನೇಗಿಲುಗಳಿಂದ ಆಗುವುದೇನು? ಫಲ ತೆಗೆಯಲು "ನೇಗಿಲಯೋಗಿಗಳು ಬೇಕು. ಅವರನ್ನು ಆರಿಸಿ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವುದು ಭಗವಂತನ ದಯೆ ನಾಡಿನ ಪುಣ್ಯ" ಎಂದಿರುವ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರು ವಿನಯ-ವಿದ್ವತ್‌ಗಳ ವಿದ್ಯಾಲಿಂಗನದ ಮೇರುಶಿಖರವೇ ಆಗಿದ್ದವರು.

ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಪ್ರೊ.ಟಿ.ವಿ.ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರಿ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ, "ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಿದ ಬೆಂಗಳೂರು ಸೆಂಟ್ರಲ್ ಕಾಲೇಜಿನ 'ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಘ' ಇಂದು ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನ ತುಂಬ ಕನ್ನಡ ಸಂಘಗಳೆಂಬುದಾಗಿ ಕವಲೊಡೆದು ಹೆಮ್ಮರವಾಗಿ ಹಬ್ಬಿದೆ. ಅವರು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ'ವೆಂಬ ಉನ್ನತ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪತ್ರಿಕೆ ಈಗ ಬೆಳ್ಳಿಯ, ಚಿನ್ನದ ಹಾಗೂ ವಜ್ರದ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಶತಮಾನೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಫಲಪ್ರದವಾಗಿ ಸಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. ಅವರಿಂದ ಮಾತು ಕಲಿತ, ಬರಹದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ, ನಾನಾ ಮುಖವಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೀರ್ತಿವಂತರಾದ ಕನ್ನಡಿಗರು ನಾಡು ನುಡಿಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯುದಯಪಥದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ದೀಪದಿಂದ ದೀಪ ಬೆಳಗಿ ದೀಪಮಾಲೆ ಬೆಳಗುತ್ತಲೇ ಇದೆ."

ಎ.ಆರ್.ಕೃ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮವಾದ ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನವಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವರ ಈ ಸಿರಿನುಡಿಯು ಸಾಕ್ಷ್ಯಗನ್ನಡಿಯಂತಿದೆ: "ಹಿಂದೆ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಗೌತಮಬುದ್ಧ ಮಹಾವೀರರು ಜನದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ತಳಹದಿ ಹಾಕಿದರು; ವಚನಕಾರರೂ, ದಾಸಭಕ್ತರೂ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿ, ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು, ಕನ್ನಡವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರು; ಹಿಂದೆ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳ ಬಲಾಬಲ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಾಟ ಹೋರಾಟಗಳು ನಡೆದರೂ, ಕನ್ನಡವು ನಮ್ಮದೆಂಬ ಮಮತೆಯು, ಅಭಿಮಾನವು, ಈಚಿನದು; ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಕನ್ನಡದಿಂದಲೇ ಭುಕ್ತಿ, ಕನ್ನಡದಿಂದಲೇ 'ಮುಕ್ತಿ' ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ನಾವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದು ಈಚೆಗೆ. ಈಗಲೂ ಈ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವೀರೋಪಾಸನೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಬದುಕದು; ಏಕದೇವೋಪಾಸನೆಯಂತೆ ಏಕಭಾಷೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ತಾನೇ ವರ ಸಿಕ್ಕಿತು? ಕನ್ನಡ ಭಕ್ತನು 'ತ್ಯಲಧಾರೆಯಂತೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮನವಕೊಡು, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ಸಂಸ್ಕೃತಾ?'

ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು; ವೀರದೀಕ್ಷೆ ವಹಿಸಬೇಕು. ಕನ್ನಡದ ಭಕ್ತರಾಗಿ ಮಿಕ್ಕ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದನ್ನು ವಚನಕಾರರಾಗಿದ್ದರೆ ಬಹು ಕಠಿಣ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು... ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಕಾವು ಸಾಲದು; ಕಾವಿನಿಂದ ಕಾವ್ಯ, ಕಾವಿನಿಂದ ಕಾರ್ಯ.” 1941ರಲ್ಲಿ ಹೈದರಾಬಾದು ನಗರದಲ್ಲಿ ನಡೆದ 26ನೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷಸ್ಥಾನದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಿರಿಕಂಠದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡಪರ ನುಡಿಗುಲಿಯ ಕಿಡಿಗನ್ನಡಿಯದು. ಅ.ನ.ಕೃ ಅವರು ದಾಖಲಿಸುವಂತೆ, “ಕನ್ನಡವೇ ತಮ್ಮ ಸರ್ವಸ್ವವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ತನು, ಮನ, ಧನವನ್ನರ್ಪಿಸಿ ದುಡಿದಿರುವವರು ಬಹಳ ಮಂದಿಯಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಬದುಕಲೆಂದು ನೂರಂಟು ಅಡಚಣೆಗಳನ್ನು, ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿ ವಿರೋಧಾಸಕ್ತರಾಗಿ ನಿಂತವರು ವಿರಳ. ಅಂಥ ವಿರಳರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರ ಸ್ಥಾನ ಬಹಳ ಹಿರಿಯ ಸ್ಥಾನ. ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಗಳವರ ಸಂದೇಶ ಕೇವಲ ಒಣ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲ; ಅವರ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಅಗಾಧವಾದ ಅಪಾರವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಕನ್ನಡ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದೆ; ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುವ ದೇಶಾಭಿಮಾನವಿದೆ..” ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಸಂಸ್ಕೃತ, ಇಂಗ್ಲಿಷ್, ತಮಿಳು, ತೆಲುಗು, ಬಂಗಾಳಿ, ಜರ್ಮನ್ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿಗಳಿಸಿ ಹದಗೊಂಡ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯಸಂಸ್ಕಾರ, ವಿಶಾಲವಾದ ಲೋಕಾನುಭವ, ಪರಿಪಕ್ವವಾದ ವಿಮರ್ಶನಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃಷಿಯು ಮಾದರಿ ಚಿಂತನೆ-ಶೋಧನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷೀಭೂತವಾಗಿದೆ.

‘ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ಣಾಟಕ’ದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಪ್ರಕಟವಾದ ‘ಶ್ರೀಪತಿಯ ಕಥೆಗಳು’, ‘ಸರ್ವಜ್ಞ ಕವಿ’, ‘ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕ’, ‘ವಚನ ಭಾರತ’, ‘ಭಾಸಕವಿ’, ‘ಭಾಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳು’, ‘ಸೋಮದೇವನ ಕಥಾಸಂ-ರಿತ್ಸಾಗರ’ ಕಥಾಮೃತ’, ‘ನಿರ್ಮಲ ಭಾರತೀ ಅಥವಾ ಮಕ್ಕಳ ಮಹಾಭಾರತ’, ‘ನಾಗಮಹಾಶಯ’, ‘ಈಶ್ವರಕವಿ ವಿರಚಿತಂ ಕವಿಜಿಹ್ವಾಬಂಧನಂ’ ಹಾಗೂ ‘ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ’ ಎಂಬುವು ಎ.ಆರ್.ಕೃ ಅವರು ಸಾಹಿತ್ಯಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಿದ ಬಂಗಾರದಬೆಳೆಗಳು. ಎ.ಆರ್.ಕೃ ಅವರು ಮೊದಲು ಓದಿದ ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರರ ಕೃತಿ, ಶ್ರೀ ಬಿ.ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತರ್ಜುಮೆ ಮಾಡಿದ್ದ ‘ಆನಂದಮಠ’. ಅದನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಓದಬೇಕೆಂದು ಬಂಗಾಲೀ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಲಿತು-ಆ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕರತಲಾಮಲಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ನಿವೃತ್ತರಾದ ಮೇಲೆ, ಪಾಠ ಹೇಳುವಾಗ ತಾವು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿಸಿ ‘ಬಂಕಿಮಚಂದ್ರ’ (ಬಂಕಿಮರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ-ಕೃತಿ-ವಿಮರ್ಶೆ) ಬರೆದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಬಹುಮಾನ ಬಂತು. ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದಾಗಿ ದೆಹಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗ ಕೇಂದ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿಯವರೇ ಅವರ ಮನೆಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ಆಹ್ವಾನಿತ ಸನ್ನಿಹಿತ ಮುಂದೆ ಗೌರವಿಸಿ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ನಡೆಸಿದರು. ಇಂತಹ ಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ಎ.ಆರ್.ಕೃ ಅವರು

ಮೊದಲನೆಯವರು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾಳದ ಅಮೃತ ಬಜಾರ್ ಪತ್ರಿಕೆಯವರು ಒಂದು ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನಿತ್ತು, “ಒಬ್ಬ ಬೆಂಗಾಲಿ ಮಾಡಲಾಗದ ಕೆಲಸವನ್ನು, ಬೆಂಗಾಲಿಯಬಗ್ಗೆ-ಮಾತೃಭಾಷೆ ಕನ್ನಡ ಆಗಿರುವ ಒಬ್ಬರು ಮಾಡಿರುವುದು-ಇಂಥ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬರೆದು, ಪುರಸ್ಕಾರ ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಶ್ಲಾಘನೀಯ” ಎಂದಿದ್ದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ದಕ್ಕಿದ ಮಹಾಸಮ್ಮಾನವೇ ಆಗಿದೆ.

ಹೊಸಗನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಸತ್ತ್ವಗಳನ್ನು, ಸರಳತೆ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು, ಹೊಗುರುಳ್ಳ ಹೊಸತನ ಹೃದ್ಯತೆಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ತುಂಬುತ್ತ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಧನಂತೆ ಹೋರಾಡಿ, ಭಕ್ತನಂತೆ ಹರಕೆಹೊತ್ತು, ಕನ್ನಡಯಾನ ಹಾಗೂ ಜೀವನಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನು ಕಂಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಗಳ ಸಾಧನೆಯು ಮನನೀಯವಾದುದು. ಹೀಗೆ, ಕನ್ನಡದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧ್ಯಾಪಕ, ಪತ್ರಿಕಾಸಂಪಾದಕ, ಲೇಖಕ, ವಾಗ್ಮಿ, ವಿದ್ವಾಂಸ, ಪ್ರಸಾರಕ, ಸಂಘಟಕ ಮೊದಲಾದ ಬಹುಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಉತ್ಸಾಹಗಳಿಂದ ದುಡಿದು ಕನ್ನಡದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ಮಹನೀಯರು ಅವರು. ಅವರ ಸಾಧನೆಗಳು ಈಗ ಬರಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ವಿಷಯಗಳಾಗಿಲ್ಲ, ಫಲ ಕೊಡುತ್ತಿರುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಗಳಾಗಿವೆ.

ಎ.ಆರ್.ಕೃ. ಅವರು ಗಹನವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ಪ್ರಜ್ಞಾಪಾರಮಿತ ಗುಣವುಳ್ಳ ಸಂಶೋಧಕರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಅವರ ಪ್ರತೀ ಲೇಖನದಂತೆಯೇ ಈ ಲೇಖನವೂ ಅವರ ಆಳವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಪರಾಮರ್ಶೆಯಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪಠ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕವಿ ರಾಘವಾಂಕ ವಿರಚಿತ “ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ”ದಲ್ಲಿ ಬರುವ ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿಕಷಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡುತ್ತಾ, ಪದವೊಂದು ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದವೊಂದಕ್ಕೆ ಇರಬಹುದಾದ ಬಹು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿರುವ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣ ಲೇಖನವಿದು. “ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ”ದ ಸಂಪಾದಕರು ನೀಡದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ, ಅದೇ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಇತರ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂಬಳಿ ಸಂಬಂಧದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕನ್ನಡದ ಇತರ ಕಾವ್ಯಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿರುವ ಸಂಬಳಿ ಪದಾರ್ಥ ವೈವಿಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶೋಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಬಳಿ ಎಂಬುದು ದ್ರಾವಿಡಮೂಲದ ಪದವೇ? ಅಥವಾ ಉತ್ತರದ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರೀ ಮೂಲದ್ದೇ? ಎಂದು ಎ.ಆರ್.ಕೃ. ಅವರು ನಡೆಸಿರುವ ಭಾಷಿಕ-ಭೌಗೋಳಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ. ಈ ಮೂಲಕ ‘ಸಂಬಳಿ’ ಹಾಗೂ ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಕುರಿತು ಇರಬಹುದಾದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಶೋಧನಾ ಸಾಧ್ಯತೆಯತ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

‘ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ’ದಲ್ಲಿ (7-31, 47) ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಎಂಬ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವೇನು? ‘ಬಿದಿರುಕೋಲು’ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿರಬಹುದೇ ಎಂದು ಸಂಪಾದಕರು ಸಂಶಯ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಐದನೆಯ ಮುದ್ರಣ, 1950, ಪು.ಸಂ. 133.) ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅವರು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ‘ಸವ್ವಲ’ (=ಶವ್ವಲ, ಸವ್ವಳ= ಬುತ್ತಿ), ಸವ್ವಲಿ(=ಶವ್ವಲಿ=ಕುಂಟಣಿ), ಸವ್ವಳಿಗೆ (=ಸಂಪುಟಿಗೆ=ಪೆಟ್ಟಿಗೆ) ಈ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ‘ಸಂಬಳಿ’ಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಕಾರಂತರ ‘ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ’ವು (1941) ‘ಸಂಬಳಿ’ ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಇವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ‘ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು’ (ಮುಚ್ಚಿಮಲೆ ಶಂಕರನಾರಾಯಣರಾವ್ ಇತ್ಯಾದಿ 1951) ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇದು ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದ, ಅದಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು (?) ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರಬಹುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಪುಟ. 260). ಟಿ. ಕೆ. ಅನಂತನಾರಾಯಣ ಅವರ ‘ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹ’ವು (ಅಮುದ್ರಿತ), ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಜೀತದ ದೊಣ್ಣೆ, ಬಿದಿರುಕೋಲು, ಕೊಕ್ಕೆಕೋಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇವರು ಯಾರೂ ಆಕರವನ್ನಾಗಲಿ ತಾವು ಸೂಚಿಸಿರುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಸಂಗ್ರಹದ ಸಂಪಾದಕರು ಬಿದಿರುಕೋಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿರಬಹುದೇ ಎಂದು ಸೂಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡೋಣ. ಬಿದಿರುಕೋಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಏನೆಂದರೆ, ಸಂಬಳಿಗೋಲು ಎಂಬುದನ್ನು ‘ವೇಣುದಂಡ’ ಎಂಬಂತೆ ಬಿದಿರು ಕೋಲು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾಗಿ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ (7-48) ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ‘ಸಂಬಳಿ!’ ‘ಸಂಬಳಿ!’ ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಂದರೆ, ಅವನು ‘ಬಿದಿರು! ಬಿದಿರು!’ ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೋದನೇ? ಇದು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿನ ಸಂದರ್ಭವೇನೆಂದರೆ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ತನ್ನನ್ನು ಹೊಲೆಯನಿಗೆ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನ ದಾಸನಾದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ತಾನು ಹಿಡಿದಿದ್ದ ‘ಸಂಬಳಿ ಗೋಲ ಮುದ್ರೆ’ ಗೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಅವನ ಅಧಿಕಾರದ ಅಥವಾ ಉದ್ಯೋಗದ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕಸ್ಥಾನದ ಸೂಚಕ, ಲಾಂಛನ. ಅದನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಂಥದೇ ಒಂದು ಸನ್ನಿವೇಶವು ನಾಗವರ್ಮನ ‘ಕಾದಂಬರಿ’ಯ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಅರ್ಥವು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತದೆ. ಆ

ಭಾಗ ಇದು (ಚಂಡಾಲ ಕನ್ಯೆಯು ಶೂದ್ರಕರ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದು):

1. ...ಕೋಮಲಕರತಳದೊಳ್ ತಳೆದದೊಂದು ಸಂಬಳಿಗೋಲಿಂ² ದಿರದೆ ಪಳಂಚಿಸಿದಳ್ ಜರ್ಝರರವಮೊಗೆಯಲ್ಕೆ ನೃಪಸಭಾಕುಟ್ಟಿಮಮಂ ಅಂತು ಸಂಬಳಿಗೋಲಿಂ ಸನ್ನೆಗೆಯ್ಯೆ,
2. ಸಂಬಳಿಗೋಲಿಂದೊಗೆದೊಂದುಲಿಪಿಂಗೆ...

ಇದು ಈ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲ:

1. ಕೋಮಲೇನ ಪಾಣಿನಾ ಜರ್ಜರಿತ ಮುಖಭಾಗಾಂ ವೇಣುಲತಾಮಾದಾಯ ನರಪತಿಪ್ರತಿಬೋಧನಾರ್ಥಂ ಸಕೃತ್ಸಭಾಕುಟ್ಟಿಮಮಾಜಘಾನ, ಯೇನ ಸಕಲಮೇವ ತದ್ರಾಜಕಮೇಕಪದೇವನಕರಿಯೂಧಮಿನ ತಾಲಶದ್ದೇನ ಯುಗಪದಾವಲಿತವದನಮವನಿ ಪಾಲಮುಖಾದಾಕೃಷ್ಣ ಚಕ್ಷುಸ್ತದಭಿಮುಖಮಾಸೀತ್.
2. ತೇನ ವೇಣುಲತಾಧನಿನಾ...

ಈ ಭಾಗಗಳಿಂದ 'ಸಂಬಳಿಗೋಲು' ಕಿರುಬಿದಿರಿನದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ; ಅದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತದಂತೆ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದದ್ದು; (ಬೊಂಬು ಅಲ್ಲ, ಹೆಬ್ಬಿದಿ ರಿನದಲ್ಲ). ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರ್ಥವು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. 1ನೆಯ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡಿಸಬಹುದು:

ಜಜ್ಜಿದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಬಿದಿರುಕೋಲನ್ನು ತನ್ನ ಕೋಮಲವಾದ ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು, ಅವಳು ರಾಜನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಂದು ಸಲ ಸಭಾಮಂದಿರದ ನೆಲದಮೇಲೆ ಹೊಡೆದಳು. ಅದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ರಾಜರೆಲ್ಲರೂ ತಟ್ಟನೆ, ಕಾಡಾನೆಗಳ ಹಿಂಡು ತಾಳ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಗೋಹಾಗೆ, ತಮ್ಮ ಮುಖವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿಸಿ ದೊರೆಯ ಮುಖದಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಅವಳ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಅವಳು ಸಂಜ್ಞೆ ಮಾಡಲು (ಸೂಚನೆ ಕೊಡಲು)...

ಭಾನುಚಂದ್ರ ಸಿದ್ಧಚಂದ್ರರು ಈ ಭಾಗದಮೇಲೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ:

ವೇಣುಯಷ್ಟಿಂ ವಿಶೇಷಯನ್ಯಾಹ, ಜರ್ಜರಿತೇತಿ. ಜರ್ಜರಿತೋ ಜರ್ಜರೀಭೂತೋ ಮುಖಭಾಗೋ ಅಗ್ರಭಾಗೋ ಯಸ್ಯಾಸ್ತಾಂ.

ಅಗ್ರಭಾಗದಲನಾತ್ ಶಬ್ದವಿಶೇಷೋ ಜಾಯತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಃ

ಈ ಬಿದಿರುಕೋಲಿನ ಒಂದು ತುದಿ ಜಜ್ಜಿತ್ತೆಂದರೆ ಲೋಡ್ಡಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ- ಸೀಳಿರುತ್ತದೆ.

ಆ ತುದಿಯನ್ನು ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಡಿದರೆ ಫಳಾರನೆ ಸದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಸೀಳಿದ ತುದಿಯುಳ್ಳ ಕೋಲನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಖೆಡ್ಡಾದಲ್ಲಿ ಆನೆಗಳನ್ನು ಹೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಮರಗಳನ್ನೇ ಮುರಿಯಬಲ್ಲ ಕಾಡಾನೆಗಳು, ಈ ಬಿದಿರಕೋಲ ಸದ್ದಿಗೆ ಬೆದರಿ ಫೀಳಿಡುತ್ತ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಈ ಒಡಕು ಬಿದಿರಿನ ಸದ್ದಿನಿಂದ ಅವನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಒಬ್ಬ ಹೊಲತಿ ಕಾಡಾನೆಗಳಂತಿದ್ದ ರಾಜರ ಸಮೂಹವನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಹಾಗೆ ನೆಲದಮೇಲೆ ಬಡಿದು ಸದ್ದು ಮಾಡಿದ್ದರ ಉದ್ದೇಶವೇನು?—ನರಪತಿ ಪ್ರತಿಬೋಧನಾರ್ಥಂ: ಎಂದರೆ ರಾಜನನ್ನು ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ; ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ (ಅವನೇನು ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ 'ಎಚ್ಚರಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ!) ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಏಕೆ? ತಾನು ಹೊಲೆಯಳು; ಹತ್ತಿರ ಹೋಗುವಹಾಗಿಲ್ಲ; ಪ್ರಾಯಶಃ ಅಪ್ಪಣೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅವನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡುವಹಾಗಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ 'ಸನ್ನೆ' ಮಾಡಿದ್ದು. ಗ್ರಾಮಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಈಗ್ಗೆ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೂ ಹೊಲೆಯರು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಿದಿರುಕೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಯಾರಾದರೂ ಬಂದರೆ ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ಅರುಗಾಗಿ ದೂರ ನಿಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರು ಕೋಲನ್ನು ಹೀಗೆ ಸೀಳಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಸದ್ದು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನಾಗಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನಾಗಲಿ ನಾನು ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ. ಈಗ ಈ ಪದ್ಧತಿ ಎಲ್ಲಾದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು.

ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ದಂಡಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದು ಹಿಂದೆ ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಸ್ನಾತಕ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ ಎಲ್ಲರೂ ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಸ್ನಾತಕರದು ವೇಣುದಂಡವಾಗಿದ್ದರೆ ನೂತನ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯದು ವಟುವಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮೃದುವಾದ ತೆಳುವಾದ ಮುತ್ತುಗದ ಕೋಲಾಗಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳೂ 'ಶಲಾಕಾ' ಎಂಬ ಬಿದಿರು ಕೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ಬಿದಿರು ದೊಣ್ಣೆಗಳು ಸೀಳಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸೀಳಿರುವ ಬಿದಿರುದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಬೆದರಿಸುವುದಕ್ಕೂ, ಆಮೇಲೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಭರತನು ಇಂದ್ರದ್ವಜೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ 'ಮಹೇಂದ್ರ ವಿಜಯ'ವನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿದಾಗ ದೈತ್ಯದಾನವರಿಗೆ ಅದು ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಅವರು ವಿಘ್ನವನ್ನು ತಂದು

ಒಡ್ಡಿದರಂತೆ. ಸೂತ್ರಧಾರನ ಮತ್ತು ನಟರ ಕೈಬಾಯಿಗಳು ಕಟ್ಟಿ ಹೋದುವಂತೆ. ಆಗ ಇಂದ್ರನು ತನ್ನ ಧ್ವಜವನ್ನೇ ಕಿತ್ತು ತಂದು ಅವರನ್ನು ಅದರಿಂದ ಹೊಡೆದು ಓಡಿಸಿದನಂತೆ. ಆಗ ಅದು ಸೀಳಿ ಜರ್ಜರವಾಯಿತಂತೆ. ಈ ಇಂದ್ರಧ್ವಜೋತ್ಸವದ ವರ್ಣನೆ ಪ್ರಾಚೀನ ತಮಿಳು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಭರತನಾಟ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಜರ್ಜರದ ವೃತ್ತಾಂತವಿದೆ:

ಜರ್ಜರೀಕೃತ ದೇಹಾಂಸ್ತಾನಕರೋತ್ ಜರ್ಜರೇಣ ಸಃ
ನಿಹತೇಷು ಚ ಸರ್ವೇಷು ವಿಘ್ನೇಷು ಸಹ ದಾನವೈಃ ||

ಸಂಪ್ರಹೃಷ್ಯ ತತೋ ವಾಕ್ಯಮಾಹುಃ ಸರ್ವೇ ದಿವೌಕಸಃ
ಅಹೋ ಪ್ರಹರಣಂ ದಿವ್ಯಮಿದಮಾಸಾದಿತಂ ತ್ವಯಾ||

ಜರ್ಜರೀಕೃತಸರ್ವಾಂಗಾ ಯೇನೈತೇ ದಾನವಾಃ ಕೃತಾಃ
ಯಸ್ಮಾದನೇನ ತೇ ವಿಘ್ನಾಃ ಸಾಸುರಾ ಜರ್ಜರೀಕೃತಾಃ||

ತಸ್ಮಾಜ್ಜರ್ಜರ ಏವೇತಿ ನಾಮತೋಯಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ
ಶೇಷಾ ಯೇ ಚೈವ ಹಿಂಸಾರ್ಥಂ ಉಪಯಾಸ್ಯಂತಿ ಹಿಂಸಕಾಃ||

ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಜರ್ಜರಂ ತೇಪಿ ಗಮಿಷ್ಯಂತೈವಮೇವ ತು
ಏವಮೇವಾಸ್ತಿತ್ವಿ ತತಃ ಶಕ್ತಃ ಪ್ರೋವಾಚ ತಾನ್ ಸುರಾನ್ ||

ರಕ್ತಾಭೂತಶ್ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಯೇಷ ಜರ್ಜರಃ
ಪ್ರಯೋಗೇ ಪ್ರಸ್ತುತೇ ಹೈವಂ ಸ್ವೀತೇ ಶಕ್ರಮಹೇ ಪುನಃ|| (1-70-78)

ಇಂದ್ರಧ್ವಜೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಬಿದಿರುಗಳೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಅದನ್ನು ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ; ಪ್ರಾಯಶಃ ಅದರ ತುದಿ ಸೀಳಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಧ್ವಜವನ್ನೋ ಪಟವನ್ನೋ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. (ದೈತ್ಯರನ್ನು ಹೊಡೆದಮೇಲೆ ಅದು ಸೀಳಿತೋ, ಮೊದಲೇ ಸೀಳಿತೋ-ಅದು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ!) ಜರ್ಜರಿತ ಎಂದರೆ ಗಲಿತವಾದ, ಮುಪ್ಪಡಿಸಿದ, ನಜ್ಜುಗುಜ್ಜಾದ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅರ್ಥ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿದಿರನ್ನು ಜಜ್ಜಿದರೆ ಅದು ಸೀಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೂ ತಿಳಿದ ಸಂಗತಿ. “ಅತಿಶಯೇನ ಜೀರ್ಣೀಕೃತೋ ದೇಹಃ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಜರ್ಜರೀಕೃತದೇಹಾಃ” ಎಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ‘ಸಂಬಳಿಗೋಲು’ ಎಂಬುದು ತುದಿ ಜಜ್ಜಿ ಸೀಳುಬಿಟ್ಟ ಬಿದಿರು

ಗೋಲಾಗಿರುವುದು ಸಂಭವ ಎಂದಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಹೊಲೆಯರು ತಮ್ಮ ಗುರುತಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಕೋಲನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಸದ್ವಿಮಾಡಿ ಜನರಿಗೆ 'ಎಚ್ಚರಿಕೆ' ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸಂಬಳಿ' ಶಬ್ದದ ಪರಿಶೀಲನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಇದು ದ್ರಾವಿಡ ಶಬ್ದವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅದರ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡುತ್ತದೆ; ಹಾಗಿದ್ದರೆ ತದ್ಭವವಾಗಿರಬೇಕು; ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಿಯಿಂದ ಬಂದ ತದ್ಭವಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು; ಹರಿಹರ ರಾಘವಾಂಕರು ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ನೆರೆಯಲ್ಲಿದ್ದವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೂಲವನ್ನೇ ಅರಸಬೇಕು. ಸಂಬಳಿ ಎಂಬುದು ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಕೋಶದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಭಾಳ, ಸಾಂಭಾಳ ಶಬ್ದಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

1. ಗೋವಿಂದ ಶಂಕರಶಾಸ್ತ್ರೀ ಬಾಪಟರ 'ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರದೀಪ'ದಲ್ಲಿ (ಐದನೆಯ ಮುದ್ರಣ, 1897, ಪು.ಸಂ. 49) ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ: ಭೃ.....ಸಂಭರಣ=ಸಾಂಭಾರೇ, ಸಾಂಭಾಳ, ಸಂಭಾಳಣೇ.³

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ: (ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ) ಪೋಷಣಾರ್ಥಕ ಭೃ ಧಾತುವಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಸಂ ಉಪಸರ್ಗವು ಸೇರಿ 'ಸಂಭಾರ' ಶಬ್ದವಾಯಿತು.⁴ ಅದರಿಂದ 'ಸಾಂಭಾಳ' ಶಬ್ದ ಬಂತು. ಲ ಮತ್ತು ರ ಇವುಗಳ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಳಕಾರವು ಬಹು ಕಡೆ ಬರುತ್ತದೆ.

2. ಕೃಷ್ಣಾಜೀ ಪಾಂಡುರಂಗ ಕುಲಕರ್ಣಿಯವರ ಮರಾಠೀ 'ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಕೋಶ'ದಲ್ಲಿ (ಮೊದಲನೆಯ ಮುದ್ರಣ 1946, ಪು.ಸಂ. 713) ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಸಂಭಾಳ (ಣೇ)-ಕ್ರಿಯಾಪದ, ರಕ್ಷಣಕರಣೇ, ಪಾಳಣೇ, ಕಾಳಜೀಘಣೇ to protect, to take care, to rear.

(ಸಂಸ್ಕೃತ-ಸಂಭಾರಯತಿ, ಸಂಭಾರಃ (ಯೋಗಕ್ಷೇಮ), ಬಂಗಾಳಿ-ಸಾಮಾಲಾ. ಪಾಳಿ-ಸಂಭಾರೋ (ಏಕೀಕರಣ, ಪುಂಜ) ...ಸಂಪಾಲಯತಿ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಭಾಳಣೇ ಎಂಬುದರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ).

3. ಯ. ರಾ. ದಾತೆಯವರ 'ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಶಬ್ದಕೋಶ'ದಲ್ಲಿ (1938: ಸಂಪುಟ 7, ಪು.ಸಂ. 3024) ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಸಂಭಾಳ- ...ಅಕರ್ಮಕ ಕ್ರಿಯಾಪದ. ಜಪಣೇ, ಕಾಳಜೀಯೇಣೇ, ಸಾವಧ

ರಾಹಣೇ. 'ಸಂಭಾಳ, ಅಪಥ್ಯ ಕೇರ್ಲೆಸತರ ದುಖಣೇ ವಾಢೇಲ.'

ಇವುಗಳಿಂದ 'ಸಂಭಾಳ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂರಕ್ಷಿಸು, ಪಾಲಿಸು, ಯೋಗಕ್ಷೇಮ ನೋಡಿಕೊ, ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲದೆ 'ಎಚ್ಚರಿಕೆ!' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಪಾಲನದಿಂದ ಬಂದ ಅರ್ಥವೇಯೆ. 'ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೋ' ಎಂಬುದನ್ನೇ ಹುಷಾರ್! ಜೋಕೆ! ಎಚ್ಚರಿಕೆ! ಎಂದು ಒಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಶಬ್ದಕೋಶವು ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಆ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ 'ಜೋಕೆ! ಅಪಥ್ಯ ಮಾಡಿದರೆ ರೋಗ ಹೆಚ್ಚಾದೀತು!' ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಮಾತು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಮರಾಠಿಗರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು ಸಮ್ಬಾಳಿ ಸಮ್ಬಾಳಿಸು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಮ್ಬಾಳಿಗೆ ಗುಂಪು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನೂ ಸಮ್ಬಾಳಿಸುವಿಗೆ ರಕ್ಷಿಸು, ಪಾಲಿಸು, ಬಾಳಿಕೆ ಬರು ಎಂಬರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶವು ಸಂಬಾಳಿಸು ಶಬ್ದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಜಾಯಿಸು, ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು, ಕಾಪಾಡು, ಪೊರೆ, ತಡೆದುಕೊ-ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆಕರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಮಚ್ಚಿಮಲೆಯವರ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಇದೇ ಮಾತಿಗೆ, ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗು, ಸುಧಾರಿಸು, ಆದರಿಸು, ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸು-ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದೂ ಆಕರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಅನಂತನಾರಾಯಣರವರ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಸಂಗ್ರಹವು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡು, ಪಾಲಿಸು, ಬಾಳಿಕೆ ಬರು, ಜೋಕೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದೂ ಆಕರವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ.

ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು 'ಗುಂಪು' ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ತೊರವೆ ರಾಮಾಯಣದ 1-13-7 ಮತ್ತು 6-50, 12 ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಆಕರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

'ಎಚ್ಚರಿಕೆ!' ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅರ್ಥ ಇವರ ಯಾರ ಗಮನಕ್ಕೂ ಬಂದ ಹಾಗಿಲ್ಲ. 'ಸಂಬಳ! ಸಂಬಳ!' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಎಚ್ಚರಿಕೆ! ಎಚ್ಚರಿಕೆ!' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದರೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆಗ 'ಸಂಬಳಿಗೋಲು' ಎಂದರೆ ಹೊಲೆಯರು ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ತುದಿ ಸೀಳಿದ ಬಿದಿರುಕೋಲು-ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಣಪಾಯನ ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ ಅಥವಾ ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ (ಮದ್ರಾಸ್ ಯೂನಿವರ್ಸಿಟಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ ಸಂಖ್ಯೆ 8, ಪು.ಸಂ 247-48) ಸಂಬಳಿಗೋಲಿನ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದೆ. ರುಕ್ಮಿಣಿಯು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಮನ್ಮಥನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಮಗಳಾದ ವಿದರ್ಭೆಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವನು ಒಪ್ಪದೆ 'ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ನಿಮಗೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಒಬ್ಬ ಮಾದಿಗನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಶಂಭುಕುಮಾರನೂ ಮನ್ಮಥನೂ ಮಾದಿಗರ ವೇಷದಿಂದ 'ಬಂದು ರಾಜಮಂದಿರಮಂ ಪೊಕ್ಕು ರುಗ್ವಿಣ ನೃಪಂಗೆ ದೂರಾಂತರದಿಂ ಪ್ರಣತರಾಗಿರು'ತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅವರ ವರ್ಣನೆ (8-46):

ಪೆಗಲೋ ತಗುಳ್ಳಿ ಮಿಳಿಗಳ
ನೋಗೆಯಲ್ ಸೆಂಬಳಿಗೋಲ ಕೆರ್ಪುಟಿ ಸಹಿತಂ
ಪುಗುತರೆ ಜನಮಂದವರ್ಗಳ
ಸೋಗಯಿಪ ರೂಪಿಂಗೆ ವಿಸ್ವಯಂಗೊಂಡರ್ ||

ಸಂಬಳಿಗೋಲಿನ ರೂಪಾಂತರವೇ 'ಸೆಂಬಳಿಗೆ ಗೋಲು' ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ 'ಕೆರ್ಪುಟಿ ಸಹಿತಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಬಿಲ್ಲುಲಿ ಪುರಮಂ' ಎಂದೂ, 586ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ 'ಬಿಲ್ಲುಲಿ ಪುರಮಂ' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಬಿಲ್ಲುಲಿ ಪುರಮಂ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ 'ಸೆಂಬಳಿಗೆಗೋಲಿನ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಸದ್ದು ಕೇಳಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ಅವರು ಊರನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು...' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಕೆರ್ಪುಟಿಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧವು ಉಲಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಕೆರ್ಪು ಎಂದರೆ ಕೆರೆ. ಕೆರ್ಪುಲಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ (ಬ)ಬಿಲ್ಲುಲಿ ಕೆರ್ಪುಟಿ ಹೇಗಾದೀತು?

ಬಂಧುವರ್ಮನ ಹರಿವಂಶದ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಪದ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆ: (ಎರಡನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದೆ.)

ಇಳೆಗಿಳಿತಂದಮರೇಂದ್ರನ
ನನುಕರಿಸಿದ ರೂಪುಮಂ ತಿದಿಯುಂ ಸಂ
ಬಳಿಗೋಲುಂ ಕೆಂಪುಂ ಪೊಸ
ಮಿಳಿಯುಂಬೆರಸಂತೆ ಬಂದು ಪೊಳಲಂ ಪೊಕ್ಕರ್ ||

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿನ ಜೊತೆಗೆ 'ಕೆಂಪು' ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಶಬ್ದರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ 'ಕೆರ್ಪುಟಿ'ಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಪೊನ್ನನ ಶಾಂತಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (7-136) 'ಅಳಿವೃತಮಪ್ಪ ಕೊಂಬಳಿಯೆ ಸೆಂಬಳಿಗೋಲ್ ವಸನಂ ಮಿಸುರ್ಪ ಕೆಂದಳಿರ್...'

ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಂಪಿನ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ಕೆರ್ಪುಣಿ'ಯ ಸರಿಯಾದ ರೂಪವೇನು ಅರ್ಥವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅಥವಾ ಅಪಭ್ರಂಶದ ಮೂಲವನ್ನು ನೋಡಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಪಾಠವಾಗಲಿ ಮಾದಿಗರ ಮಿಕ್ಕ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಿ ಪ್ರಕೃತವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಡೋಣ!

ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯಸಂಗ್ರಹದ 7-48ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಕಂಕರಿಗೋಲು' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಸಂಬಳಿಗೋಲೂ ಒಂದೇಯೇ? ಇದಕ್ಕೆ ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು ಚತುರಾಸ್ಯ ನಿಘಂಟನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೂ, ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಿಕ್ಕವರೂ 'ಬಲವಾದ ಚಾಟಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದ (ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ 1909 ಸ್ಥಲ 11 ಪದ್ಯ 37) ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಕಂಕರಿಗೋಲು' ಗೆ ಬದಲಾಗಿ 'ಗರ್ಗರಿಗೋಲು' ಬರುತ್ತದೆ:

ನಸುಕುಸಿದ ದೇಹ ಗರ್ಗರಿಗೋಲುವಿಡಿದು ಸಾ
 ಟಿಸುವ ಕೈನೀಡಿ ಸೆಂಬೊಳಿ ಸೆಂಬೊಳೆಂದೆಂದು
 ಕೊಸರುತಿಹ ಬಾಯಿಕ್ಕಿವೆರಸಿ ಬೀದಿಯೊಳು ನಡೆದಂ ಸತ್ಯಂಪನ್ನನು

ಗಗ್ಗರ, ಗಗ್ಗರಿ, ಘಘಘರಿ ಎಂಬುದು ಘಲಘಲನೆ ಸದ್ದುಮಾಡುವ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ದುಂಡುಘಂಟೆ, ಬಳಿ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಡಗ ಎಂದು ಕಿಟ್ಟಲ್ ಅವರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ತಮಿಳಿನ ಶಿಲಂಬು (ಶಿಲಪ್ಪು). ಇದು ಪೊಳ್ಳಾಗಿದ್ದು ಅದರೊಳಗೆ ಕಲ್ಲೋ, ಲೋಹದ ಚೂರೋ, ಮುತ್ತೋ, ರತ್ನವೋ ಹಾಕಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಮಾರವಾಡಿ ಹೆಂಗಸರು ಕಾಲಿಗೆ ಇಂದೂ ಧರಿಸಿ ಓಡಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು ಇಂಥ ಗಗ್ಗರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಕೋಲು ಎಂದು ಕಿಟ್ಟಲರ ನಿಘಂಟು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಜಂಗಮರು ಇಂಥ ಕೋಲನ್ನು ಹಿಡಿದು ಸದ್ದು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗರ್ಗರಿಗೋಲೂ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿನಂತೆ ಸದ್ದುಮಾಡಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಕೊಡಬಹುದು. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಯಾವ ಕೋಲನ್ನಾದರೂ ಹಿಡಿದಿರಲಿ, ಅವನು ಗರ್ಗರಿ! ಕಂಕರಿ! ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಸಂಬಳಿ! ಸಂಬಳಿ! ಎಂದುಕೊಂಡು ಹೋದ. ಸಂಬಳಿಯು-ಸಂಬಳಿಗೋಲೂ-ನಮಗೆ ಪ್ರಕೃತವಾದದ್ದು; ಅದರ ಅರ್ಥವೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಈಗ ನಿರ್ಧರವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು.

ಗಗ್ಗರಿಕ್ಕೆ 'ಗಂಗರ' ಎಂಬ ರೂಪವೂ ಇರುವಂತೆ ಕಿಟ್ಟಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಗಂಗರ' ವಿದ್ವರೆ 'ಗಂಗರಿ'ಯೂ ಇರಬಹುದು. ಗಂಗರಿಗೂ ಕಂಕರಿಗೂ ಬಹುದೂರವಿಲ್ಲ. ಕಂಕರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ (=ಖಂಕ

ರಿ=ಕೂದಲು?). ಅದು ಗತ್ಯರ್ಥಕ ಕಕಿ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೆಂದೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮುದುಕ ಎಂದು ಅರ್ಥವೆಂದೂ ಕಾಶಕೃತ್ನ ಶಬ್ದಕಲಾಪ ಧಾತುಪಾಠದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (ಪುಟ 90). ಮುದುಕರು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಊರುಗೋಲಾದ್ದರಿಂದ ಕಂಕರಿ ಗೋಲು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತೇನೋ! ಅಂತೂ ಅದರ ಅರ್ಥ ನಿಷ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲ. ಗಗ್ಗರಿ ಎಂಬುದು ಘರ್ಷರಿ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದಂತೆಯೂ, ಘರ್ಷರಿಯು ಅನುಕರಣಶಬ್ದವಾಗಿರುವಂತೆಯೂ, ಅದಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಸುಳಿ, ಕಡೆಯುವ ಪಾತ್ರೆ ಎಂದು ಮೂಲತಃ ಅರ್ಥವಿರುವಂತೆಯೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಗರ್ಗರವು ಬಹಳ ಹಳೆಯ ಶಬ್ದ; ಅಥರ್ವಣ ವೇದದಲ್ಲಿಯೇ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ. ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ 'ಗರ್ಗಸ್' ಎಂಬ ಪದವಿದೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಕಂಕರವನ್ನೂ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಹುದೂರ ಹೋಗಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ಹಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಕೋಲಿಗೆ 'ಖಿಕ್ವರ' ವೆಂದು ಹೆಸರಿತ್ತು. ಇದು ಘರ್ಷರದ ರೂಪಾಂತರವಿರಬಹುದು. ಈ ಖಿಕ್ವರಕ್ಕೂ ಕಂಕರಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಖಿಕ್ವಿರೀ ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹೇಮಚಂದ್ರನ ದೇಶೀನಾಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ (2-73) 'ಡುಂಬಾದೀನಾಂ ಸ್ಪರ್ಶ ಪರಿಹಾರಾರ್ಥಂ ಚಿಹ್ನಯಷ್ಟಿಃ' (A stick in the hand of Chandala as a sign of untouchability) ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಟ್ಟಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಕರಿಗೋಲು, ಗಗ್ಗರಿಗೋಲು, ಒಂದೇ ಆಗಿ, ಸಂಬಳಿಗೋಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಕೊಡಬಹುದಾದದ್ದು ಸಂಭವ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನು ಜಾವಟಿ ಸಂಬಳಿಗೋಲು ಎರಡನ್ನೂ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂರೂ ಒಂದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಹೆಸರಾಗಿದ್ದು ಮೊದಲೆರಡೂ ರೂಢನಾಮಗಳೂ ಮೂರನೆಯದು ಅನ್ವರ್ಥನಾಮವೂ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದು.

ರಾಘವಾಂಕನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅವನ ಸಮಕಾಲೀನನಾದ ಹರಿಹರನಲ್ಲಿಯೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಇದು ಅವನ 'ಸಾಮವೇದಿಗಳ ರಗಳೆ'ಯಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ:

ಬರುತಿರ್ದನಾರ್ತಜನವತ್ಸಲಂ ನಡೆಗೊಂಡು
ಪೊತ್ತ ಕರುವಿಡಿದ ಸಂಬಳಿಗೋಲಿನೀಶ್ವರಂ ||

ಹೀಗೆ 'ಸಂಬಳಿಗೋಲು' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ 'ಸಂಬಳಿ' ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿವಾದವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವಂತೆ, ದೊರೆತಿರುವುದು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರಕಾವ್ಯ ಸಂಗ್ರಹದ 'ಸಂಬಳಿ! ಸಂಬಳಿ!' (7-48) ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೇ.

ಸಂಬಳಿ ಶಬ್ದವು ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಇಂಥ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದಿದೆ.

ಬ್ರೌನ್ ಅವರು ತಮ್ಮ ತೆಲುಗು-ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಶಬ್ದರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ದ್ವಿಪದಿಕಾವ್ಯ ರಾಮಾಭ್ಯುದಯಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಂಬಳಿ! ಸಂಬಳಿ!' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸಂಬಳಿ' ಗೆ ಬ್ರೌನ್ ಅವರು 'ಹೊಲೆಯ' ಎಂದೂ ಸೀತಾರಾಮಾಚಾರ್ಯರು 'ತೊಲಗಿ!' ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅರ್ಥಗಳು ಹೇಗೆ ಬಂದುವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿಲ್ಲ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈಗ 'ಸಂಬಳಿ' ಎಂಬ ಪದವು 'ಸಂಪುಟಿಕೆ' ಎಂಬುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇ ಎಂದು ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾಯಿತು. ಇದು ಸಂಬುಳಿಗೆ ಬ ಉಕಾರಘಟಿತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೂಲತಃ ಸಂ-ಭ್ಯ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, 'ಸಂಬಳಿ'ಯಾಗಿ, ತುಂಬಿಡತಕ್ಕೆ ಕೈಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಸಂದೂಕವಲ್ಲ; ವೀಳೆಯದೆಲೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಡುವ 'ಸಂಬಳಿ' ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ; ಪಂಪಭಾರತದ (8-16) 'ಸಂಬಳಿಗವೋಗು' ಇತ್ಯಾದಿ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಮುಂದೆ ಸಂಬಾಳಿ, ಸಂಭಾಳಿ, ಸಂಬಾಳಿಸು, ಸಂಭಾಳಿಸು ಇವುಗಳು ಬಂದಿರುವ ಕೆಲವು ಹಳಗನ್ನಡ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ:

ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ ಭಾರತ

1. ಸಂಭಾಳಿಸಿತು ನಳ ನಹುಷ ಚರಿತವನಿವರ ಪರಿಪಾಟಿ (ಆದಿಪರ್ವ 4-7)
2. ಸೋಲಿಸಿತಲಾ ಚೂಣಿಯಲಿ ಸಂಪಾಳಿಸಿದ ಸೌಗಂಧ (ಅರಣ್ಯಪರ್ವ 10-4)
3. ಹೊಳೆವ ಸೂರ್ಯಗೆ ರಥದ ಘನಸಂ
ಕುಳದ ಸಂದಣಿಯಾಯ್ತು ಭೂಪರ
ವಿಳಯದಲ್ಲಿ ಸಂಬಾಳಿ ಪಾಯವಧಾರುಗಳ ರಭಸ||
(ದ್ರೋಣಪರ್ವ, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪುಟ. 286, ಪಂಕ್ತಿ 33. ಓ. ಲೈ; ಮುದ್ರಣ)
4. ಬಿರುದ ಸಂಭಾಳಿಸುವ ಭಟ್ಟರ
ನಿಲೆರಾರೋಹಕರು ಕರಿಗಳ

ತಿರುಹಿ ಗುಳಿಚೆಗೆಗಳ ಕೊಯ್ಲಿಡಾಡಿದರು ನೆಲಕೆ|| (ಗದಾಪರ್ವ 1-16)

ತೊರವೆಯ ರಾಮಾಯಣ

1. ಮೇಲುಕಟ್ಟಿನ ಮಲಯಜಸ್ತಂ
ಭಾಳಿಗಳ ಮಣಿಪುತ್ರಿಕೆಯ ಸಂ
ಭಾಳಿಯಲಿ ಸೊಗಸಿದುದು ಚಪ್ಪರವೆರಡುಯೋಜನದ|| (ಬಾಲಕಾಂಡ-13-7)
2. ಎಡಬಲದ ಸಂಬಾಳಿಗಳ
ಸಬುದಗಳು ನಿಂದುವು...(ಯುದ್ಧಕಾಂಡ-44-26)
3. ಸಂಬಾಳಿಸಿತು ಸೌರಂಭ ಸುರುಚಿರ ಸೇತುಬಂಧನದ... (ಯುದ್ಧಕಾಂಡ-5-23)
ಬಿಲ್ಲುಗಳ ಸಂಭಾಳಿಯಲಿ (ಯುದ್ಧಕಾಂಡ-50-12)

ಆನಂದ ರಾಮಾಯಣ

ಕೇಳಿ ಜನಕನು ಸಚಿವರಂ ಬರ

ಹೇಳಿ ಕುಶಲವನೊರಸುಮಿಗೆ ಸಂಬಾಳಿಸಿಯೆ... (1-24-7)

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು:

1. ಇದು 'ಸೆಂಬುಳಿಗೋಲ್' 'ಸೆಂಬಳಿಗೋಲ್' ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವುಕಡೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ: ಮುಂದೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಶಾಂತಿಪುರಾಣ, ನೇಮಿನಾಥ ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನೋಡಿ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದ (ಕಾವ್ಯಕಲಾನಿಧಿ. 1909) ಸ್ಥಲ 11 ಪದ್ಯ 17, 36 ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೆಂಬುಳಿ ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಅದೇ ಸ್ಥಲದ 37ನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೆಂಬೊಳಿ ಎಂಬ ರೂಪವಿದೆ. ಬಹುಕಡೆ 'ಸಂಬಳಿ'ಯೇ ದೊರೆಯುವುದರಿಂದಲೂ, ಇದಕ್ಕೇ ತೃಪ್ತಿಕರವಾದ ನಿರುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದ್ದರಿಂದಲೂ ಈ ರೂಪವೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.
2. ಇದಕ್ಕೆ 'ಕಾದಂಬರಿ'ಯ ಸಂಪಾದಕರು ಅಡಿಯಲ್ಲಿ 'ಬಿದಿರುಕೋಲು' ಎಂದು ಅರ್ಥಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. (ಬಿ. ಮಲ್ಲಪ್ಪನವರ ಪರಿಷ್ಕರಣ. 1892: ಪುಟ. 8)
3. ಏಕಾರದ ಮುಂದೆ ಬರುವ ಅನುಸ್ವಾರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿದೆ.
4. ಭೃ ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ತುಂಬು ಎಂಬರ್ಥವುಳ್ಳ 'ಭರ್ತಿ' 'ಬಂದಿರುವುದು. ಸಂ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ 'ಚೆನ್ನಾಗಿಸು' ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ 'ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ.
5. 'ಕೆತ್ತುವ ಆಯುಧ ಸಲಕರಣೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಕುಳವಿರಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನಿಗೆ, 39-1, 1954

ಭಾಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಲೇಖನಗಳು, 1960, ಪು.167-76